

κάτω ὄροφον τῆς διατηρουμένης εἰσέτι ἐκ τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος οἰκοπέδου Ζορμπᾶ οἰκίας, τῆς εὐρισκομένης ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ κατάστασις τῶν ἀνευρεθέντων μερῶν τοῦ αἵθριου δεικνύει ὅτι τοῦτο εἶχεν ἀχρηστευθῆ κατατὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ τέλους τοῦ 6^{ου} αἰῶνος.

Τελευταίαν ἔρευναν ἐνήργησα εἰς μέρη τοῦ κεντρικοῦ χώρου τοῦ αἵθριου καὶ τοῦ νάρθηκος, ἵνα προσδιορίσω τὰ ὑπὸ τὸν δεύτερον ναὸν κτίσματα. Καὶ εἰς μὲν τὸν νάρθηκα ἀνεῦρον εἰς βάθος 2 μ. ἕτερον μωσαϊκὸν δάπεδον, ἀνήκον εἰς τὸν πρῶτον ναὸν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, εἰς δὲ τὸ αἶθριον ἀνεῦρον, εἰς βάθος τριῶν περιῶπων μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, λείψανα τοίχου καὶ θραύσματα ἀγγείων ῥωμαϊκῶν χρόνων, δι' ὧν ἐνισχύεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ πρῶτος χριστιανικὸς ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ ῥωμαϊκοῦ κτίσματος μὴ δυναμένου πρὸς τὸ παρὸν νὰ καθορισθῆ.

Οὕτως ἡ ἀνασκαφὴ τῆς βασιλικῆς Γ καθίσταται ὁλοῦν ἐνδιαφέρουσα μὲ τὰ τρία ἐπάλληλα κτίσματα αὐτῆς, ἡ ἔρευνα ὅμως δὲν δύναται νὰ συνεχισθῆ πρὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν οἰκοπέδων Βοϊνόγλου καὶ Ζώτου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

5. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑΙ

*Ἐφέτος ἀνέσκαψα μεγάλην ἔκτασιν τῆς λιμναίας πασσαλοπήκτου κόμης παρὰ τὴν νοτιαν ὄχθην τῆς λίμνης τῆς Καστορίας. Πάντα τὰ σημεῖα τῆς κόμης ταύτης ὑπῆρξαν ἐξ ἴσου γόνιμα εἰς εὐρήματα νεολιθικῆς ἐποχῆς. Συνελέξαμεν περὶ τὰ 530 λίθινα ἐργαλεῖα καὶ τινες λίθους εἰργασμένους καὶ ἀπερριμμένους ἀλλὰ δεικνύοντας ὅτι τὰ ἐργαλεῖα κατεσκευάζοντο ἐπὶ τόπου, ἔτι δὲ πλείονας ὀψιανούς καὶ πυρίτας διαφόρων χρωμάτων καὶ προελεύσεων καὶ τινὰ ὄστρακα χονδρῶν ἀγγείων. Οὐδὲν λείψανον μετάλλου. Τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα ἐπαφίονται εἰς τὴν μέλλουσαν μελέτην μετὰ τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν εὐρημάτων.

Πολὺ σπουδαία ὑπῆρξεν ἄλλη τις σκαφὴ ἐντὸς περιτειχίστου χώρου συνεχομένου πρὸς τὴν πασσαλόπηκτον κόμην, ὅσους μέχρι πρό τινα ἐτῶν περιεβάλλετο ὑπὸ τῆς λίμνης καὶ ἦτο καὶ ἐλέγετο Νησί, ἀφ' οἴου δὲ ὑπεβιβάσθη ἡ στάθμη τῆς ἐπιφανείας τῆς λίμνης, ἀποσυρθέντων τῶν ὑδάτων, μετεβλήθη εἰς ξηρὰν τὸ Νησί, εἰ καὶ κρατεῖ ἀκόμη τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀνεφάνησαν δὲ καὶ οἱ πάσσαλοι τῆς εἰρημένης λιμναίας κόμης. Ἐντὸς τούτου, τοῦ μικροῦ ὑπὲρ τὴν πρῶτην λίμνην ἐξέχοντος ὁμαλωτάτου καὶ ἐπιπέδου Νησιοῦ, ἠνοίξαμεν τάφρους μέχρι τῆς στάθμης τοῦ πυθμένος τοῦ γειτονικοῦ μέρους

τῆς λίμνης καὶ εὗρομεν εἰς τὸ βάθος πασσάλους καὶ λίθινα ἔργαλεῖα ὡς εἰς τὴν συνεχομένην λιμναίαν κόμην. Ὡστε ἡ γῆ τοῦ Νησιοῦ, καθαρὰ λίθων πᾶσα καὶ πλήρης ὀστράκων, εἶναι ἑπακτὴ, τὸ δὲ Νησί οὐχὶ φυσικὸν ἀλλ' ἀνθρώπινον ἔργον, καλύψαν μέρος τῆς πασσαλοπήκτου κόμης. Ἄλλαι σκαφαὶ ἔδειξαν, ὅτι κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς χωσθείσης γῆς ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς προσχώσεως ἀτάκτως λίθοι ἀργοὶ καὶ ἐπ' αὐτῶν ὡς ὑποδομῆς ἤχθη ἡ γραμμὴ τοῦ ὄρατοῦ τείχους, οὗ οἱ λίθοι εἶναι διὰ μεταλλίνης σφύρας εἰργασμένοι καὶ ἔχουσι τελείους ἄρμους ὀριζοντίους, καθέτους, πλαγίους, τεθλασμένους καὶ που καὶ καμπύλους, ὡς ἐγένετο ἐν τῇ νοτίῳ Ἑλλάδι μεταξύ 6 καὶ 4 αἰ. π. Χ.

Ἄν ἡ πασσαλόπηκτος κόμη ἀνήκει εἰς τοὺς πρὸ τοῦ ἐποικισμού τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἤτοι εἰς τοὺς πέραν τοῦ 2000 π. Χ. χρόνους καὶ ἦτο κόμη αὐτοχθόνων ἀνθρώπων, ἡ τεχνητὴ νῆσος καὶ τὸ τεῖχος εἶναι πιθανῶς ἔργα τοῦ Ἀρχελαίου (412-399 π.Χ.), ὃν ὁ Θουκυδίδης ἐγκωμιάζει ὡς «ρηξικέλευθον» ἡγεμόνα, «τεμόντα ὁδοῦς» ἐν Μακεδονίᾳ καὶ πολλαχῶς ἐξοπλίσαντα αὐτὴν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς. Τὴν δύναμιν τῶν λόγων τοῦ Θουκυδίδου ἐννοοῦμεν τώρα κάλλιον, βλέποντες ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ἦτο μεγάλη καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου, μεταβαλλόντων τὴν φυσικὴν ὄψιν τοῦ τόπου των διὰ τῶν αἰωνίων ἔργων των.

Εἰς τὴν ψυχῇ μου γεννᾶται ἡ γνώμη, ὅτι ἐνταῦθα ἦτο τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος, θὰ φροντίσω δὲ νὰ διαφωτίσω τὸ ζήτημα τοῦτο ὡς καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀνεμείχθη ἐνταῦθα ὁ Ἀρχελαῖος (πρβ. Μακεδονικὰς μελέτας τόμ. Α' 1940 σ. 29).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

6. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΤΩΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΙ ΝΑΩΙ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Αἱ ἐφετιναὶ ἀνασκαφαὶ παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἐτερματίσθησαν μόλις τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου. Ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ μηχανικοῦ τοῦ σχεδιάσαντος τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐμοῦ ἐπέφερον τὴν τὴν τὴν καθυστέρησιν εἰς τὴν παροῦσαν σύντομον περὶ τῶν ἀνασκαφῶν ἔκθεσιν.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν περαιτέρω παρακολούθησιν τοῦ παλαιότερου ἀνευρεθέντος οἰκοδομήματος (βλ. ΠΑΕ 1939, 72) καὶ τὴν ἔρευναν τῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ κτισμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται πλέον.

Οὕτω ἀνέσκαψα πρὸς δυσμὰς τοῦ σημείου, ὅπου ὁ διακεκοσμημένος τοῖχος (ΠΑΕ 1939, εἰκ. 4 καὶ 5) καὶ ἀνεῦρον τὴν προέκτασιν τοῦ τοίχου